

Pasarofça Antlaşması'nı Tarafları İçin Zorunlu Kılan Nedenler Üzerine Bir Değerlendirme*

An Evaluation on the Reasons that Made the Peace of Passarowitz Obligatory for the Concerning Parties

Araştırma Makalesi – Research Article

Hüseyin Onur ERCAN

Türk-Alman Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,
ercan@tau.edu.tr, ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0001-5708-6739

Öz

Bâbîlî tarafından Aralık 1714'te Venedik Cumhuriyeti'ne karşı ilân edilerek başlayan ve 1715-1718 yılları arasında fiilen cereyan eden Osmanlı-Venedik-Habsburg Savaşı, Osmanlılara ilk safhada Venedik'e karşı askerî zaferler sağlamışsa da Habsburgların savaşa dâhil olmasıyla Tuna'nın kuzeyinde beklenmedik kayıplar yaşattı. Savoy Prensi Eugen idaresindeki Habsburglar ile 5 Ağustos 1716'da Petrovaradin'de karşılaşan Osmanlı ordusu, Serdar-ı Ekrem Ali Paşa'nın şehadetiyle birlikte ağır bir yenilgi aldı. Savaşın devamında Osmanlılar, evvela 164 yıldır hâkimiyetinde bulundurduğu Temeşvar (13 Ekim 1716) ve akabinde Orta Avrupa'nın en önemli askerî üssü konumundaki Belgrad Kalelerini, Habsburglara vire ile teslim etmek durumunda kaldı (18 Ağustos 1717).

Osmanlı-Venedik-Habsburg Savaşı'nı resmen sonlandıran Pasarofça Antlaşması'na (21 Temmuz 1718) giden diplomatik yolu açan Sâbık Belgrad Muhafızı Mustafa Paşa'nın 1717 Eylül'ündeki mektubundan barış akdine kadar geçen yaklaşık on aylık zaman diliminde Osmanlı ve Habsburg saraylarınca oluşturulmuş diplomatik belgeler ele alındığında, her iki tarafın ortak bir paydada buluşmak adına devamlı olarak müdârâ ettiği gözlenmektedir. Bu makale, Pasarofça Antlaşması'nı tarafları için zorunlu kılan nedenler üzerine mukayeseli bir analizi içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Pasarofça, Diplomasi Tarihi, Osmanlı Tarihi, Yeniçağ Tarihi.

Abstract

The Ottoman-Venetian-Habsburg War, which started with the declaration of the Sublime Porte in December 1714 against the Republic of Venice and continued between 1715 and 1718, initially progressed in favor of the Ottomans against Venice initially. Nevertheless, the Ottomans then suffered unexpected losses in the north of the Danube through the involvement of the Habsburgs in the war. The Ottoman army, which met the Habsburgs under the command of Prince Eugene of Savoy at The Battle of Petrovaradin on August 5, 1716, sustained a heavy defeat with the martyrdom of Serdar-ı Ekrem Ali Pasha. As the war progressed, the Ottomans had to cede first Temesvár (October 13, 1716), which they had ruled for 164 years, and then the Fortress of Belgrade, the most important military base in Central Europe, to the Habsburgs (August 18, 1717).

The letter of Mustafa Pasha, the former guardian of Belgrade, of September 1717, opened the diplomatic way to The Peace of Passarowitz (July 21, 1718), which officially ended the Ottoman-Venetian-Habsburg War. It had been ten months from the date of the letter to the conclusion of peace. According to the diplomatic documents of the Ottoman and Habsburg palaces, it can be seen that both sides constantly dissemble through policy to agree on common ground. This article is a comparative analysis of the reasons that made the Peace of Passarowitz obligatory for its parties.

Keywords: Passarowitz, Diplomatic History, Ottoman History, Early Modern History.

* Bu makale 2019 yılında Marmara Üniversitesi'nde tamamlanan "Pasarofça Antlaşması (1718) ve Diplomasi" başlıklı doktora tezinden üretilmiş olup Akademide Üç Kuşak – Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu'nda (25-27 Kasım 2021, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi) sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

Giriş

1715-1718 Osmanlı-Venedik-Habsburg Savaşı, Osmanlıların 1699 Karlofça Antlaşması'nda kaybettiği toprakları geri kazanmak için esasen Venediklileri Dalmaçya'dan hatta Balkanlardan atmak için başlatılan bir savaştı¹. Savaşın seyrinin Bâbîâlî lehinde olması, özellikle de Mora gibi stratejik bir adanın Osmanlılara geçmesi üzerine Venedikliler, Viyana Sarayı'ndaki elçileriyle neredeyse bir yıla yakın süren girişimlerinin neticesinde 13 Nisan 1716'da, savaşın seyrini Osmanlılar açısından aleyhe çevirecek olan Venedik-Habsburg ittifakına muvaffak oldu. Binaenaleyh Tuna'nın kuzeyinde peş peşe ve beklenmedik kayıplar silsilesi, Osmanlı ordusunun Savoy Prensi Eugen idaresindeki Habsburglar ile 5 Ağustos 1716'da Petervaradin'de karşılaşmasıyla başladı. Serdar-ı Ekrem Ali Paşa'nın² şehit düştüğü bu çarpışmada Ordu-yı hümâyûn ağır kayıplar verdi; muharebe alanında bırakılmak durumunda kalınan Sadrazamın otağı dâhil olmak üzere çok sayıda harp teçhizatı, hayvan ve zahire Habsburgların eline geçti³. Müteakiben Osmanlılar, önce Temeşvar (13 Ekim 1716) ve ertesi yıl Belgrad Kalelerini, Habsburglara vire ile teslim etmek durumunda kaldı (18 Ağustos 1717).

Bir yandan Venediklilere, diğer yandan Habsburglara karşı eşzamanlı olarak iki cephede çarpışan Osmanlı ordusu, 1717 yılında hem Korfu, hem de Belgrad'da aldığı yenilgilerin ardından geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. Belgrad'ın vire ile teslimini haber aldığı sırada Sofya'da bulunan Sultan III. Ahmed de, serhadde bulunmasının artık lüzumu olmadığından Edirne'ye döndü⁴. Bilhassa Belgrad Kalesi yalnızca Osmanlıların değil, Avusturya birinci başvekili ve Macaristan Ordusu'nun Başkomutanı Prens Eugen⁵ için de beklenmedik bir şekilde el değiştirmişti. Nitekim Eugen, arkadaşı Marlborough Dükü John Churchill'e daha sonra yazacağı mektupta, 16 Ağustos'ta Belgrad Kalesi'ne gerçekleştirdiği

¹ Doğan 2017, 140.

² Kaynaklarda Silâhdar ve Damad unvanlarıyla da anılan Ali Paşa (d. 1682), 27 Nisan 1713 tarihinde sadrazamlığa getirildi. Petervaradin'de savaşın Habsburglar lehine dönmesiyle firar etmeye başlayan askeri cesaretlendirmek isteyen Ali Paşa iç ağalarıyla birlikte at üstünde hücumla geçince "bir kurşun ile alnından urulmağla" (Râşid, 2013: 1018) atından düştü, bir cephaneye arabasında yaralı bir şekilde Belgrad tarafına götürülürken vefat etti, bk. Râşid 2013, 1018-1019; Özcan 2010, 433-434.

³ Karagöz 2004, 88 vd.

⁴ Ercan 2022, 48.

⁵ 18 Ekim 1663'te Paris'te doğdu, 21 Nisan 1736'da Viyana'da vefat etti. Savoy ve Soissons Dükü Eugen Moritz ve Olympia Mancini'nin beşinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Babaannesi Bourbonlu Maria vasıtasıyla Fransız krallarıyla akrabaydı ve böylece doğuştan Savoy-Carignanlı prens pâyesine sahipti. İspanyol ordusuna girmeyi düşünürken, Habsburg ordusunda görevli olan ağabeyi Ludwig Julius'un Aşağı Avusturya'da Osmanlılarla yapılan bir çatışmada öldüğü haberinin gelmesiyle ağabeyinin yerine Habsburg ordusuna girmek istedi. Fransız sarayı, düşmanı Kayzer I. Leopold'un hizmetine girmek isteyen kaçakları gerek sınırda gerekse Ren Nehri geçiş noktalarında engellemeye çalışacağından Paris'ten tebdil-i kıyafetle kaçarak (26 Haziran 1683) İspanyol Hollandası'na girmeyi başardı. Eugen İspanyol elçi Carlo Emanuele d'Este aracılığıyla hizmetini sunmak üzere I. Leopold'un huzuruna çıkabildi. Ağabeyinin görev yaptığı alayın hâlihazırda dolu olduğunu öğrenince kayzerî orduya gönüllü olarak katıldı ve Osmanlılar tarafından kuşatılmış olan Viyana'nın kurtuluşu için hazırlıklarını yapan kuzeni Badenli Ludwig Wilhelm'in (Türkenlouis, 1655-1707) birliğinde emireri olarak göreve alındı. Eugen 12 Eylül 1683'te savaştıktan sonra aynı yıl Ciğerdelen Savaşı'nda ve Estergon Kalesi hücumunda yararlılıklar gösterince kendisine Kayzer Leopold tarafından 14 Aralık 1683'te pozisyonu boşalan bir ağır süvari alayının (*Dragonerregiment*) komutası verildi. 1690'daysa süvari generali unvanıyla Augsburg Birliği Savaşı olarak adlandırılan savaşta Fransızlara karşı savaşmak üzere İtalya'ya yollandı. 25 Mayıs 1693'te kayzer tarafından feldmareşal ilân edildi. Kayzer 1697'de, Caprara'nın Habsburg Macaristan Ordusu'nun Osmanlılarla sürdürülen savaştaki başarısızlıkları üzerine yerine komutanlığa Eugen'i getirdi. Zenta'da Tisa Nehri'ni geçmeye çalışan Osmanlılara beklenmedik bir saldırı gerçekleştirdi ve girdiği kumarı kazanarak kayzere zafer nişanı olarak savaşta şehit düşen Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın üzerinde ele geçirilen sadâret mührünü yolladı. 1716-1718 Habsburg-Osmanlı savaşında üst üste askerî başarılarla imza attı. Kariyeri boyunca elde ettiği başarılar neticesinde hem imparatorluğun kayzerden sonra en etkili ismi konumuna, hem de aynî ve nakdî olmak üzere muazzam bir varlığa erişti. Bununla birlikte Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Habsburg Sarayı'nda Eugen aleyhindeki hizipler tarafından başlatılan entrika ve itibarsızlaştırma faaliyetleri, ayrıca Eugen'in bir zamanlar koruyucusu olan Kont Bonneval'ın (Humbaracı Ahmed Paşa) düşmanlığı Eugen'in 1724'te mevcut konumunu yitirip imparatorluğun Hollanda valisi olmasına yol açtı. Hiç evlenmediği ve diğer varislerinin hiçbiri hayatta olmadığı için tüm mirası sürpriz bir şekilde tek bir isme, manastırda inziva hayatı yaşayan 52 yaşındaki yeğeni Savoylu Anna Victoria'ya (1683-1763) kaldı, bk. Braubach 1963-1965, tür.yer.; Ercan 2022, 9 dipnot 43.

taarruz gününü hayatının en tehlikeli günlerinden biri olarak tanımlayıp o gün belki de fazlaca risk aldığını ve kuşkusuz çok şanslı olduğunu anlatacağı⁶.

Belgrad'ın Düşmesi Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Belgrad'ın el değiştirmesi sonrası mütareke ve ardından barışa uzanan on aylık süreçte yürütülen diplomatik müzakereleri başlatan, Belgrad Kalesi'nin sâbık muhafızı Mustafa Paşa'nın 5 Eylül 1717 tarihinde Prens Eugen'e gönderdiği ve sulh görüşmeleri için arabuluculuk yapmayı teklif ettiği mektubudur. Kendisi bu teşebbüsünü Sultan III. Ahmed'e iletmek üzere Sadâret Kaymakamı Nevşehirli İbrahim Paşa'ya arz etti. Bundan dolayı da Bâbîâlî tarafından takdir edilmek ve dikkate alınmak suretiyle Pasarofça müzakerelerinde önemli yetkilerle donatılmış hâlde 1718 yılının Nisan ayı başlarında elçi sıfatıyla görevlendirilecekti. Hatta Mustafa Paşa, Pasarofça Antlaşması'nın akdini müteakip Osmanlılar adına sınır tahdit memuru olarak vazife alacaktı.

Barış teklifi mektubunu alan Prens Eugen, Mustafa Paşa'ya verdiği cevapta gerekli şartların olgunlaşmasını ve barışın “iyi, içten ve tatmin edici” niteliklerde olması gerektiğini ve bu mektubuna, yakın zamanda Bâbîâlî tarafından tasdikli bir cevabı beklediğini ifade etti. Prens'in de barış taraftarı olması, eğer Osmanlılar istenilecek şartları kabul ederse söz konusuydu. Ona göre bu şartlar, sahip olunanın muhafazası (*alâ hâlihî*), ayrıca Bosna'daki yerler ile henüz askerî operasyonların sürdüğü Bosna'nın kuzeybatı kısmında Una nehrinin sol kıyısında yer alan Bihaç Kalesi'nin Habsburglara teslimi, son olarak Eflâk ve Boğdan'da bazı avantajlar elde etmek anlamına geliyordu. Osmanlı tarafının bu teşebbüsünü derhal Kayzer VI. Karl'a bildiren Prens, söz konusu teklifin sahih ve Bâbîâlî tarafından olduğunun resmiyet kazanması durumunda barış yapılması için kendisine tam yetki verilmesinin resmî belgesi olan ruhsatnâme / vekâlet-i mutlaka (*Vollmacht*) ve talimatnâmeye (*Instruction*) ihtiyaç duyacağını bildirdi⁷.

Viyana'da bulunan VI. Karl, haberi aldığı gün olan 16 Eylül 1717'de, günlüğüne şu cümleleri derç etti: “...Türkler barış istiyor, hemen Mahrem Meşveret Meclisi tertiplenmeli...”⁸. Kayzerin emri üzerine, Viyana Sarayı'nda bilhassa dış siyasetin belirlenmesi gibi mühim meselelerin münhasıran ele alındığı Mahrem Meşveret Meclisi (*Geheime Konferenz*) 19 Eylül'de toplandı. Gerçekleşen müşaverede Habsburglar cephesinde ilk defa olmak üzere barıştan bahsedildi ve bu doğrultuda kararlar alındı. Buna göre sunulan sulh kabul edilmeliydi. Arabulucu devletler olursa bunlar reddedilmeliydi, zira Türkler barışı kendileri sunduklarından tavassuta ihtiyaç yoktu⁹.

Mutavassıt Ülkeler: İngiltere ve Hollanda

İngiltere ve Hollanda sadece kendi ticarî menfaatleri uğruna Avrupa siyaset ve diplomasisinde yer almak için yoğun gayrette bulunmamış, aynı zamanda daha geniş ölçekli bir siyasî anlayışın da temsilcileri olarak Avrupa'nın “yeni” düzeninin tesisine çalışmıştır. Bu düzen “Güçler Dengesi” (*Balance of Power*) anlayışını esas alıyordu. Güçler dengesi, özetle, herhangi bir devletin aşırı güçlenmesini önlemek için kurulan ittifak sistemleri anlamını ihtiva ediyordu. Amaç, tek kutuplu yapı olan mutlakiyetçiliğin yerini çok kutupluluğa bırakması, devletlerin birbirlerini yok etmek gayesi yerine uyum içinde yaşama idealine doğru ilerlemesiydi.

Habsburgların Balkanlardaki önemli kazanımları, Avrupa'daki güçler dengesi sisteminin tehlikeye girmesine yol açtı. Habsburgların müttefikleri de kayzerle birlikte Orta Avrupa'da toprak kazanımına ilgi göstermiyordu. İngiltere, Osmanlı-Venedik-Habsburg Savaşı sürerken mükerreren barış için tavassut faaliyetlerinde bulunmuş, Hollanda da fırsat kollamıştı. Her iki devletin bu barıştan elde edecekleri en büyük fayda, kârlı ticarî ilişkiler yürüttükleri Osmanlıların Orta Avrupa'daki varlığını

⁶ Vajda 1980, 339.

⁷ Ercan 2022, 51-52.

⁸ Ercan 2020, 50.

⁹ HHStA, Vorträge 22, 1^f-2^f.

tehlikeye sokan ve ancak bir rakip konumunda bulunan Habsburgların daha fazla güçlenip ticaret ağlarını genişletmesine engel olmalı¹⁰.

Tarafların Terk-i Cidal Gerekçeleri

Korfu yenilgisi sonrasında Kaptan-ı Derya Canım Hoca'nın görevinden azledilmesi gibi (14 Şubat 1717), Belgrad'ın kaybının sorumluluğunun yüklenildiği Sadrazam Halil Paşa da aynı akıbete uğradı (26 Ağustos 1717). Osmanlıların gerek kayıpları telafi etmek suretiyle askerî gücünü toparlamak gerekse moralleri düzeltmek için şimdilik bir mütareke veya barış yaparak zaman kazanmaktan başka çaresi bulunmuyordu. Bunun somut göstergesi, Aralık 1717'de Edirne Sarayı'nda vuku bulan Divan toplantısındaki neticedir. Divan-ı Hümâyün meşverette, Habsburglarla yapılan savaş boyunca Osmanlı ordusunun rehavet içinde olduğu çok kereler tecrübe edilmiş olduğundan, eğer seferler devam ederse Nemçelinin tekrar galip gelip istilâların süreceğinin açık olduğu kanaatini ortaya koydu. Dolayısıyla askere nizam vermedikçe seferin sürdürülmesi makul görülmedi¹¹. Bununla birlikte Osmanlı murahhasları, müzakerelerin başlangıç noktasını savaş başlamadan önceki sınırlar olarak gördüklerinden, kaybedilen yerleri rakiplerine masa başında vermek konusunda da direnç gösterecekti¹².

Habsburglar Orta Avrupa'daki seferin başarılarla sürmesinin sevincini yaşadığı sırada, Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'na ait Sardunya Adası'nın beklenmedik bir biçimde İspanyollar tarafından işgal edildiği (22 Ağustos 1717) haberiyle sarsıldı. Böylece seferin Osmanlı topraklarının içlerine doğru sürdürülmesi ihtimâli, Kayzer VI. Karl'ın ilgisinin odağındaki İtalya'ya komşu Sardunya adasının büyük hasım Bourbonlar tarafından bu tecavüzü neticesinde bir kenara bırakılacak ve Bâbîâlî'yle süratle barış yapma isteği ağır basacaktı. Avrupa siyaset gündeminde bir numaraya yerleşip kaygıyla takip edilen, beklenmedik şekilde Kutsal Roma Alman İmparatorluğu'nun başına musallat olan İtalya'daki durum, Habsburglarla yapılacak barış müzakerelerde Osmanlıların elini kuvvetlendiren mühim hadiselerdendi. Habsburgların Osmanlılarla barış yapmasını lüzumlu kılan bir diğer sebep malî idi. 1715 yılından beri yaklaşık 61 milyon fl. gibi pek mühim miktarda askerî harcama yapmış bulunan Habsburglar, bu bütçeyle top gücü kuvvetli ve oldukça donanımlı bir ordu hazırlayarak hazinesini de yormuştu. Dolayısıyla Osmanlılarla barış yapılacaksa bile, sefer maliyetini karşılamak açısından savaşın galip tarafı olarak 1717 sonbaharına kadar kazandıkları toprakları bırakmaya ne olursa olsun rıza göstermemek ve bu konuda taviz vermemekte ısrarcı olmaları doğal bir sonuç olacaktı. Buna göre Habsburglar açısından barışın ancak –tıpkı daha evvel Karlofça'da olduğu gibi– Avrupa diplomasisinde Vestfalya Barışı'ndan (1648) beri uygulandığı görülen *uti possidetis ita possideatis / alâ hâlihî* ilkesine dayalı olarak, yani “ tarafların her birinin mevcut fetihlerini elinde tutması” veya başka bir tabir ile “savaşın sonunda neye sahipsen, ona sahip ol” şartıyla akdedilmesinin mümkün olacağı söz konusu edilecekti¹³.

Diğer yandan Habsburgların içinde buldukları malî ve siyasî şartlar muvacehesinde, Sâbık Belgrad Muhafızı Mustafa Paşa'nın barış teklifi üzerine –aşılması gereken pürüzler olmakla birlikte– hem Başkomutan Prens Eugen hem de Kayzer VI. Karl'ın kayda geçmiş sözleri, Viyana'nın daha 1717 yılı itibarıyla barışa meyyal olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu istek zamanla daha da artacaktı. Nitekim Prens Eugen, yine müzakere sürecinden çok önce, henüz 4 Şubat 1718 tarihli tavrında Kayzer VI. Karl'a hitaben şunları yazdı:

“Ana mesele olan barışa gelince, hizmetkârınıza göre, yüce aklınızla yeterince açık bir şekilde gördüğümüz üzere mevcut durumlar itibarıyla, barış henüz uzakta ve belirsiz olsa da; Türklere karşı savaş hazırlıklarını kuvvetlendirmek yerine Bâbîâlî ile alâ hâlihîye dayalı bir barış yapmak; üzerinde daha fazla tartışmadan barış müzakerelerini başlatmaya

¹⁰ Ercan 2022, 44-46.

¹¹ Ercan 2022, 76.

¹² Yeşil 2019, 104-105.

¹³ Ercan 2022, 39-41.

rıza göstermek, ondan sonra olayların gidişatına göre tutum sergilemek en doğrusu olacaktır."¹⁴.

Venedikliler açısından da terk-i cidal bir mecburiyet olarak karşısında duruyor, savaşın sürdürülmesi evvela malî açıdan mümkün görünmüyordu. Öyle ki malî vaziyetleri, savaşta kaybedilen gemilerin yerine yenilerini inşa etmek için yetersizdi¹⁵. Bununla birlikte Bâbiâlî Venedik Cumhuriyeti'yle müzakere etmek ve barış yapmak istemiyordu. Osmanlıların Venediklilerle akdedeceği bu "istenmeyen barış" (Doğan, 2017: 147-149) ancak Habsburgların bu konudaki ısrarıyla mümkün olacak ve Osmanlıların kabulü, Venediklilerle barış hiç hesapta yokken, "Devlet-i Çâsâriyye hatrı" gözetilerek "çâsâr iltimâsıyla" gerçekleşecekti¹⁶.

Barışın Kaçınılmazlığı

Osmanlıların başlangıçta yalnızca Venediklilere yönelik olan seferi, daha sonra Habsburgların da dâhil olmasıyla istenmeyen bir şekilde iki cepheli bir savaşa evrildi. Bu yeni gelişmeye hazırlıklı olmayan Osmanlılar, ağır bir yenilgi ve toprak kaybına uğradı. Askerî sahadaki mağlubiyetler göz önüne alındığında, Bâbiâlî'nin Habsburglarla yürütülecek müzakerelerde arabulucu devletlerin yer almasındaki ısrarı, 1717 kışını askerî hazırlıklarla geçirmesi, murahhaslarının müzakereler boyunca vakar ile kararlı tutumu ve son olarak diplomatik hamleleri, ehven-i şer bir neticenin ortaya çıkmasını sağladı. Bâbiâlî böylece hem olası bir savaşın devamı halinde ortaya çıkacak kayıpları önledi, hem kendisine ihtiyaç duyduğu zamanı kazandırdı hem de Habsburgların kaygıyla beklemesini sağladı. Neticede sefer hazırlıklarının tamamlanıp Serdar-ı Ekrem Nevşehirli İbrahim'in kalabalık bir ordu ile 6 Haziran 1718'de Edirne'den ayrılıp Sofya'ya doğru ilerlemesi de Osmanlıların diplomasi masasındaki elini kuvvetlendiren bir adım oldu. Söz konusu askerî hareketlenmenin haberini, Belgrad yakınındaki Zemun'da bulunan Prens Eugen aldığıında, bu netameli durumu kayzere kötü haber olarak ilettili. Ayrıca ordugâhını teftiş eden Prens, ordusunu fevkalâde zayıf buldu. Ona göre mobilizasyon (*Rekrutierung*) ve atların istihdamı (*Remontierung*) oldukça yetersiz vaziyetteydi¹⁷. Akabinde Eugen, Pasarofça'da bulunan kayzerî murahhaslara antlaşmanın bir an evvel akdedilmesi ve işin uzatılmamasını emretti.

Habsburgların barışa yönelik nasıl bir tutum ve fikir içinde olduğunu ortaya koyan Avusturya Devlet Arşivi belgeleri, bambaşka bir resim çizmektedir. Örneğin Pasarofça'da gerçekleştirilen müzakereler esnasında tarafların temel anlaşmazlık yaşadığı konulardan birinin barışın geçerlilik süresi hakkında olduğu anlaşılmaktadır. Prens Eugen'in Pasarofça'ya yolladığı 28 Haziran tarihli emirnâmesi, antlaşmanın geçerlilik süresine dair kanaatini ortaya koyar. Ona göre Şikk-ı Sâni Defterdarı İbrahim Efendi'nin antlaşmanın geçerliliğinin 15 yıl olmasına yönelik teklifine karşı 25 veya en azından 20 yılı kapsaması için uğraş verilmeliydi. Esasen konunun görüşülmeye başlandığı yedinci oturumdan (29 Haziran) beri Osmanlı murahhaslarının ilk teklifleri, barışın –Osmanlıların XVI. ve XVII. yüzyıllardaki mutat uygulamalarında olduğu gibi– sadece birkaç yıllık bir mütareke şeklinde, şimdiki hâlde Karlofça Barışı'ndan eksik kalan birkaç yıl olması yönündeydi. Buna mukabil Habsburglu murahhaslar ısrarla barışın 25 yıllığına olmasını arzuluyordu¹⁸. Osmanlı murahhasları, Sultan III. Ahmed'e hitaben kaleme aldıkları mükâleme mazbatasında bu hususta şunları ifade etmişti:

*"...müddet-i musâlaha için sulh-ı sâbıkadan küsûr kalan beş sene olsun dedik, ma'kûl görülmeyip andan sonra on sene ve on beş seneye değin ikrâr eyledik. Anınla dahi Nemçe murahhasları kâni' ve mütesellî olmayup mukaddemâ olduğu gibi yirmi beş sene olsun, bu hayırlu maslahata ve dostluğa lâıyk olan budur deyu yirmi beş sene olmaklığı talep edeyorlar..."*¹⁹

¹⁴ HHStA, Turcica 182, 49^f-50^v.

¹⁵ Setton 1991, 445-446.

¹⁶ TSMK, *Esnâ-yı Musâlahada*, 100^b. Söz konusu yazmayı Prof. Dr. Murat Uluskan ile birlikte yayımlamak üzere hazırlamaktayız.

¹⁷ OeStA, KA, AFA, Kr. 362: Türkenkrieg 1718 VI, 31.

¹⁸ HHStA, StAbt, Türkei V, Passarowitz 2, s. 576- 598.

¹⁹ *Esnâ-yı Musâlahada*, 64^b.

Habsburg murahhasları Damien Hugo von Virmont ile Michael von Talman'ın kayzere 24 Temmuz'da gönderdikleri raporda yer aldığı şekliyle İbrahim ve Mehmed Efendiler, antlaşmanın uzun bir süreyi kapsamasına yönelik bir "hevese" sahip değildi. Osmanlı murahhasları ayrıca bu sayıyı "uğursuz" saydıklarını ifade etmişlerdi. Habsburglara göre Osmanlılarca 25 yıllık sürenin uzun bulunmasının sebebi, kaybettikleri yerlere yönelik emel beslemeleri idi. En başta Osmanlıların ön müzakere döneminde uzun süre bırakmaya yanaşmadıkları Belgrad, Habsburgların önünde büyük bir sorun olarak bulunuyordu. Neticede Habsburglar, Osmanlıları ancak "güçlkle" ve "uzun konuşmalar sonunda" ikna ederek, barışın 24 yıl için geçerli olmasını sağlayabildiler. Üstelik bu yıllar –Osmanlılara takvim hesabı yapma zahmeti verilmemek için– Osmanlıların kullandıkları kamerî takvime göre geçerli olacaktı²⁰. Mutabakata varılan 24 kamerî yıllık süre, antlaşmanın yirminci ve son maddesinde zikredilecekti.

Sonuç

Osmanlı ve Habsburg saraylarınca oluşturulmuş diplomatik belgeler ışığında Pasarofça Antlaşması üzerine bir değerlendirme yapıldığında ve Osmanlılar açısından Venediklilerle isteksizce müzakere edilip mütareke yapıldığı bir kenara bırakıldığı takdirde, yukarıda zikredilmiş olan birbirinden farklı esbabı mucibeye bağlı olarak antlaşmanın her iki taraf için de kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Osmanlıların savaşın mağlup tarafı olmasından hareketle barışa tek taraflı olarak hevesli olduğu²¹ ve antlaşma maddelerinin kendilerine âdeta dikte ettirildiği veya Habsburgların esasen savaşı sürdürmek istediği gibi iddiaların doğruyu yansıtmadığı açıktır²². Neticede Bâbîâlî'nin – evvelce Korfu'yu kuşatmaya gitmiş olan donanmanın başarısızlıkla dönüşü ve Rumeli'nin de Belgrad bozgunuyla karışmış olmasından ötürü, şimdilik bir mütareke veya barış yapmaktan başka çare bulamayarak– rıza gösterdiği *alâ hâlihînin* tescilleyeceği toprak kazanımları, öyle ya da böyle Habsburg başkentinde sefer öncesi düşünülen en iyi senaryonun ta kendisiydi. Nitekim 1715-1718 savaşlarının Osmanlılara mâl olan –Banat hariç– toprakların neredeyse tamamı Pasarofça'dan yirmi bir yıl sonra 1737-1739 Osmanlı-Habsburg Savaşı'nı sonlandıran Belgrad Antlaşması ile yeniden Devlet-i Aliyye'nin hâkimiyetine girecek, böylece geçmişteki zararların önemli bir kısmı telâfi edilecekti.

Son kertede, 5 Haziran ila 12 Temmuz 1718 tarihleri arasında Osmanlıların, Habsburg murahhasları ile dokuz ve Venedik murahhasları ile dört, dolayısıyla toplamda on üç oturum gerçekleştirerek sonunda 21 Temmuz 1718'de akdedilen Pasarofça Antlaşması²³ diplomatik düzeyde Osmanlıların tecrübesini arttırmıştır. Çünkü Pasarofça, ister uluslararası ilişkilerdeki taktikleri doğru biçimde uygulama çabası, isterse mutavassıt devletlerle hedeflendiği şekliyle uyumlu işbirliğinin kullanımı yoluyla olsun, Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı diplomasisinin ve dış ilişkilerinin kendini Batılı biçimde gösteren yenilenmiş bir gelişimiydi.

²⁰ HHStA, StAbt, Türkei I, Turcica Kr. 183 (1718/19), 94.

²¹ Zedler 1740, 1166.

²² Habsburgların askerî hedeflerinin kararlı biçimde Osmanlıların Balkan yarımadasındaki toprakları olduğu iddiasını, hedefin İstanbul'a kadar uzandığını söyleyecek kadar ileri taşıyan olmuştur, bk. Hormayr 1840, 110-111.

²³ Pasarofça Antlaşması'yla neticelenen diplomatik sürecin detayları için bk. Ercan 2022, 149-207.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

İstanbul

TSMK (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi), *Esnâ-yı Musâlahada Tevâriid Eden Mekâtib*, Revan Köşkü, nr. 1953.

Viyana

HHStA (Haus-, Hof-, und Staatsarchiv / Hanedan, Saray ve Devlet Arşivi), StK (Staatskanzlei), Vorträge 22, KR (1717-1718).

HHStA, StAbt (Staatenabteilungen), Türki I, Turcica Kr. 182 (1718), 183 (1718/19); Türki V, Passarowitz 2.

KA (Kriegsarchiv / Harp Arşivi), AFA, Kr. 362: Türkenkrieg 1718 VI.

Araştırma Eserleri

Braubach, M. (1963-1965). *Prinz Eugen von Savoyen: Eine Biographie*, V cilt, Wien: Verlag für Geschichte und Politik.

Doğan, G. (2017). Osmanlı-Venedik Sınırında Son Savaş ve Pasarofça Antlaşması Müzakereleri (1701-1718). *Halil İnalçık Armağanı-III*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 106-154.

Ercan, H. O. (2020). “Tyrk will frid” – Der Friede von Passarowitz aus osmanischer Sicht. *Herrschaftspraktiken und Lebensweisen im Wandel: Die Habsburgermonarchie im 18. Jahrhundert*, Wien: Böhlau, 45-66.

_____ (2022). *Pasarofça Antlaşması, 1718: Diplomasi ve Barış*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Hormayr, J. F. v. (1840). Passarowicz. *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste* içinde (1. bs. C. 13, 110-111). Leipzig: Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste.

Karagöz, H. (2004). Petervaradin Muharebesinde (1716) Habsburgların Osmanlılardan Ele Geçirdiği Silahlar ve Harp Teçhizatı, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.59/S.1, 73-101.

Özcan, A. (2010). Şehid Ali Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (1. bs. C. 38, 433-434). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Râşid, M. E. (2013) *Târih-i Râşid ve Zeyli*, C. II, Abdülkadir Özcan v.dğr. (haz.), İstanbul: Klasik Yayınları.

Setton, K. M. (1991). *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia: American Philosophical Society.

Vajda, S. (1980). *Felix Austria: Eine Geschichte Österreichs*, Wien: Carl Ueberreuter.

Yeşil, F. (2019). Pasarofça Antlaşması ve Osmanlı Diplomasisindeki Değişim. *Harp ve Sulh: 300. Yılında Pasarofça Antlaşması Sempozyumu Bildirileri*, Gültekin Yıldız (haz.), İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 103-109.

Zedler, J. H. (1740). Passarowitz Friede. *Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschaften und Künste, welche bisher durch menschlichen Verstand und Witz erfunden worden* içinde (1. bs. C. 26, 1166-1185). Leipzig und Halle: Verlegts Johann Heinrich Zedler.